

UDK 801.316.1-862:802.0
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćen za tisak 3. 10. 1996.

Milica Mihaljević i Ljiljana Šarić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Metaforizacija kao terminološki postupak u engleskom i hrvatskom

U radu se analizira metafora u hrvatskom i engleskom nazivlju. Analiziraju se tipovi metafora u nazivlju i navode primjeri iz tehničkoga (posebno računalnoga) nazivlja. Pokušava se objasniti metaforizacija kao terminološki postupak u postanku engleskih i hrvatskih tehničkih naziva.

1. Uvod

Još je Aristotel pisao o metafori i odredio je kao davanje drugoga imena; ona je jezični izraz koji označuje predmet različit od predmeta kojemu je prvotno taj jezični izraz pripadao. Teoretičari književnosti metaforu određuju kao neočekivan i nov izbor kojemu je bit razumijevanje jedne pojave s pomoću koje druge pojave. Prema tradicionalnom shvaćanju metafora je figura govora koja pripada retorici i pjesničkomu jeziku te je kao takva isključena iz lingvističkih proučavanja, odnosno u njima se promatra isključivo kao rubna pojava koja je katkad zanimala filozofe koji su se bavili jezikom. Kognitivna lingvistika metaforu i metaforiku promatra na nov način. To se gledište može uzeti kao polazište u analizi metaforike u nazivlju; stoga ćemo mu ovdje posvetiti više pozornosti. G. Lakoff i M. Johnson o metafori kažu:

»The most important claim we have made so far is that metaphor is not just a matter of language, of words. We shall argue that, on the contrary, human *thought processes* are largely metaphorical. This is what we mean when we say that the human conceptual system is metaphorically structured and defined. Metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person's conceptual system. Therefore, whenever in this book we speak of metaphors, such as ARGUMENT IS WAR, it

should be understood that *metaphor* means *metaphorical concept*.« (Lakoff & Johnson 1980:6).

Metafora u kognitivnolingvističkom pristupu jest osnovno sredstvo s pomoću kojega se razumije svijet.

»We understand and reason using our conceptual system, which includes an inventory of structures, of which schemas and metaphors are established parts. Once we learn a schema, we do not have to learn it again or make it up fresh each time we use it. It becomes conventionalized and as such is used automatically, effortlessly, and even unconsciously. That is part of the power schemas: we can use this ready tools without having to put any energy into making or finding them. Similarly, once we learn a conceptual metaphor, it too is just there, conventionalized, a ready and powerful conceptual tool — automatic, effortless, and largely unconscious. The things most alive in our conceptual system are those things that we use constantly, unconsciously, and automatically. They include conceptual schemas and conceptual metaphors.« (Lakoff & Turner 1992:62).

Na primjeru eufemističkoga razmišljanja o smrti koje analiziraju G. Lakoff i M. Turner (1992:1–17) i lingvističkih izraza toga razmišljanja (*Otišao je. Napustio nas je. Nije više s nama...*) pokazuje se opći interkulturološki metaforičan način na koji shvaćamo rođenje, život i smrt gdje je *rođenje dolazak, život putovanje, a smrt odlazak*. (Lakoff i Turner 1992:1). Autori ističu da metafora nije samo jezični izraz: ona postoji u svijesti kao metaforički koncept, a taj se metaforički koncept može izraziti na više načina. Brojni metaforični izrazi samo potvrđuju složenost koncepta rođenja i smrti.

Iste konceptualne metafore postoje i u svakodnevnom jeziku i u pjesništvu. Pjesnička je poraba ekstenzija konvencionalne metaforike.¹ Temeljne metafore (basic metaphors)² za razumijevanje života znaju se automatski i nesvjesno. Temeljnih je metafora koje postoje kao dio svih kultura relativno malo. Kad se one kombiniraju i razrađuju na bezbroj načina, na scenu stupa pjesništvo.³

Govoreći o metaforičnosti Lakoff i Turner ističu da je bitno odvojiti metaforično mišljenje od metaforičnoga jezika.⁴ Pojam konvencionalizacije važan je čimbenik i na konceptualnoj i na jezičnoj razini. Na konceptualnoj je razini

1 »One major mode of poetic thought is to take a conventionalized metaphor and extend it.« (Lakoff & Turner 1992:67).

2 »We have used the term 'basic metaphor' to refer to any conceptual metaphor whose use is conventional, unconscious, automatic, and typically unnoticed.« (Lakoff & Turner 1992:80).

3 O pitanju povezanosti pjesničkih i konvencionalnih metafora u interpretaciji kognitivnih semantičara, v. Žic Fuchs 1992–1993:585–593.

4 »It is important to avoid simpleminded dichotomies when talking about metaphor... Metaphors differ along many parameters, and often the difference is a matter of degree. There are certain parameters that we have given a lot of weight to in this discussion. One of them is binary: conceptual versus linguistic. We have to distinguish metaphorical thought from the language that expresses that thought.« (Lakoff & Turner 1992:55).

metafora konvencionalna u onoj mjeri u kojoj je automatska, tj. u kojoj odražava način mišljenja. Metafora *smrt je odlazak* konvencionalizirana je stoga što je svi imamo u svijesti. Konvencionalnost se odnosi i na vezu između konceptualne i lingvističke razine⁵. Nešto je konvencionalizirano u jeziku s obzirom na stupanj u kojem se pojavljuje u lingvističkim iskazima. Bitan je i čimbenik bazičnost, konceptualna neizbježnost nekih metafora. Da ih nema, mnogo bi se štošta u našem mišljenju promijenilo (Lakoff & Turner 1992:50–59).

Lakoff i Turner (1992:146) razlikuju konceptualna preslikavanja od predodžbenih preslikavanja:

»So far, we have seen a variety of metaphors: conceptual mappings (e. g., seeing as touching, form of motion, events as actions) and image-mappings (e. g., the eaten moon, color mappings). Taken one by one, each of these is interesting and compelling in itself, but together they function in the service of a larger purpose.« (Lakoff & Turner 1992:146)

Predodžbene metafore (image metaphors) ne uključuju preslikavanje koncepta, već predodžaba. Domene su sad mentalne predodžbe koje sadrže attribute i odnose dio-cjelina. Predodžbene metafore koje su trenutna (*one-shot*) preslikavanja predodžbi nisu dio svakodnevnoga razmišljanja o stvarima.⁶

2. Metaforizacija u nazivlju

Metaforizacija je čest terminološki postupak kojim nastaju nazivi za nove pojmove.⁷

5 »A second major parameter is conventionalized. This applies at both the conceptual and linguistic levels. At the conceptual level, a metaphor is conventional to the extent that it is automatic, effortless, and generally established as a mode of thought among members of a linguistic community. For example, DEATH IS DEPARTURE is deeply conventionalized at the conceptual level; we probably all have it. Though a basic metaphor like LIFE IS BONDAGE might be deeply conventionalized for a particular subcommunity (such as certain Christian communities), nonetheless it is not conventionalized across the whole community of speakers of English as is DEATH IS DEPARTURE.« (Lakoff & Turner 1992:55).

6 »The proliferation of detail in the image limits image-mappings to highly specific cases. That is why we refer to them as 'one shot'. We will contrast these below with image-schema mappings, where there is no rich imagistic detail. They also contrast with robust conceptual mappings such as LIFE IS A JOURNEY, where rich knowledge and rich inferential structure are mapped from the domain of journey onto life. One-shot image-mappings characteristically do not involve the mapping of such rich knowledge and inferential structure. Moreover, LIFE IS A JOURNEY is used unconsciously and automatically over and over again in reasoning about our lives. But one-shot image mappings are not involved in daily reasoning. Image-metaphors can trigger and reinforce metaphors that map conceptual knowledge and inferential structure... Mapping a tree onto a man can trigger the PEOPLE ARE PLANTS metaphor, which, as we saw, maps knowledge and inferences from the domain of plants onto the domain of people.« (Lakoff & Turner 1992:91–92).

7 Neki lingvisti takvu metaforu nazivaju katakrezom. Katakreza je isto što i metafora, samo što kod katakreze u jeziku nema izraza umjesto kojega dolazi slikovit izraz (Škarić 1983:101–103).

Za metaforiku je u nazivlju posebno bitno što je

»... metaforični koncept polazište i okvir iz kojega jezik 'pretače' metaforično značenje u razne 'jezične izraze'... vidljivo je da dvojstvo svojstveno metafori, dvojstvo ponajčešće izraženo kao »A jest B« leži u metaforičkom konceptu, a nije nužan sastavni dio samih metaforičkih izraza. Tako nalazimo raspon od onoga što se u tradicionalnoj terminologiji zove metaforična ekstenzija, kolokacija, frazeologizam, pa sve do idioma, čak i poslovice i uzrečica. Jasno je da su se ovakvim videnjem metafore kognitivni semantičari otklonili od tradicionalnih problema vezanih za metaforu, kao što je definiranje samoga pojma, i ujedno uveli pojednostavnjeno gledanje na sve oblike metaforičkih izraza, ili slikovitoga izražavanja, koji mogu postojati u jeziku.« (Žic Fuchs 1992–93:586–587).

Prema tradicionalnom shvaćanju ako se neka metafora često rabi, govornici njezinu metaforičnost počinju sve slabije zamjećivati sve dok se potpuno ne izgubi, dok ne »umre«. Tako nastaju leksikalizirane ili okamenjene metafore (v. Samardžija 1995:12).

Pravi nazivi metaforičkoga postanja uvijek su leksikalizirane metafore. Tu metafore nisu istoznačnice za koji običniji izraz, već su jedini naziv pridružen kojemu pojmu i kao takve su stilski neutralne. Međutim, kognitivni semantičari zamjeraju teorijama o tzv. mrtvoj metafori činjenicu što se u njima najčešće ne razlikuje konvencionalna metafora od povijesne metafore (Lakoff & Turner 1992:129–131), te činjenicu da te teorije smatraju da je sve ono što je konvencionalno i određeno »mrtvo«, dok su ustvari konvencionalne — nesvjesne i automatske metafore — upravo stoga što su nesvjesne možda najživlji dio metaforičnoga sustava. Za nazive se metaforičkoga postanja može reći da su leksikalizirane metafore ne stoga što su »mrtve«, već stoga što tu metafore nisu istoznačnice za koji običniji izraz. U stručnom žargonu ima mnogo trenutnih i novih metafora koje bi na općoj razini bile neprepoznatljive.

Znati ustroj metafore znači znati broj preslikavanja između konceptualnih domena, npr. domene života i domene putovanja: *osoba koja živi jest putnik, njezini su životni ciljevi odredišta, postići cilj znači prijeći dio puta, napredak je prijeđena udaljenost, odluke su raskrižja...* (Lakoff & Turner 1992:3–4). Svako je odgovarajuće povezivanje preslikavanje, pa su odredišta preslikana na ciljeve. Načini su na koje se stvaraju preslikavanja ograničeni (Lakoff & Turner 1992:63–65). Dvije različite metafore mogu dijeliti dvije domene, a razlikovati se u tome što je izvorna, a što ciljna domena, npr. *ljudi su strojevi i strojevi su ljudi* (ta je metafora spomenuta kao opća u Lakoff & Turner 1992:58).⁸ Primjer je ekstenzije druge metafore i rečenica: *Računalo me kažnjava za grubo ophođenje s njim tako što mi je izbrisalo tekst*. U toj su metafori

8 »For example, if we say: »The phone is dead«, we are using the general MACHINES ARE PEOPLE metaphor, which maps human death onto the failure of machine to operate. It is the *nonmetaphorical* understanding of death that is mapped in this metaphor — not the metaphorical understanding of death in terms of departure, cold, darkness, and so on.« (Lakoff & Turner 1992:58)

volja i želja ljudi pripisane stroju; preslikavanje ide u suprotnom smjeru od preslikavanja u metafori *ljudi su strojevi*.

Poredbena analiza engleskih i hrvatskih naziva može se temeljiti i na kognitivnome pristupu metafori čije smo osnovne postavke već navele. Ono što se pokazuje veoma važnim jest razlikovanje konvencionalne i predodžbene (image) metafore (Lakoff & Turner 1992:92–94). Konvencionalnoj je metafori svojstveno ontološko i epistemološko preslikavanje između konceptualnih domena (Lakoff & Turner 1992:92–94), pri kojem opća konceptualizacija jedne domene preko druge izaziva brojne različite lingvističke izraze. Predodžbena metafora samo preslikava pojedinačnu predodžbu na koju drugu pojedinačnu predodžbu. Predodžbena preslikavanja mogu evocirati metafore koje preslikavaju konceptualno znanje; preslikavanja predodžbi — konvencionalna na početku — mogu se od konvencionalnosti više ili manje udaljiti, što je karakteristično za pjesništvo.⁹ Zbog svoje »tjelesne« osnove (v. Johnson 1987:65–100), lingvistički su izrazi konvencionaliziranih metafora manje specifično vezani uz pojedinu kulturu (o odnosu metafore i kulture v. Žic Fuchs 1991). Stoga ih je lakše prevesti negoli predodžbene metafore.

3. Tipovi metafora u nazivlju

U nazivlju ima metafora koje uključuju preslikavanje koncepata, kao i metafora koje uključuju preslikavanje slika.¹⁰ Na primjerima iz nazivlja uočeni su različiti postupci koji bi mogli odgovarati konvencionalnim metaforama (provdnoj metafori i personifikaciji) te predodžbenoj metafori.

9 »Image metaphors can trigger and reinforce metaphors that map conceptual knowledge and inferential structure... Mapping a tree onto a man can trigger PEOPLE ARE PLANTS metaphor, which, as we saw, maps knowledge and inferences from the domain of plants onto the domain of people... The image-mappings we have considered so far lead us to map conventional knowledge about the source-domain image onto the target domain in ways that extend but do not disturb what we know about the target domain. For example, a surrealist poem might begin with a conventional image-mapping and then, in subsequent image-mappings depart from our ordinary techniques for mapping structure onto structure...« (Lakoff & Turner 1992:92–93).

10 »Not all metaphors map conceptual structures onto other conceptual structures. In addition to the metaphors that unconsciously and automatically organize our ordinary comprehension of the world by mapping concepts onto other concepts, there are also more fleeting metaphors which involve not the mapping of concepts but rather the mapping of images... Metaphoric image-mappings work in just the same way all other metaphoric mappings — by mapping the structure of one domain onto the structure of another. But here the domains are mental images... It is the existence of such structure within our conceptual images that permits one image to be mapped onto another by virtue of their common structure. For example, consider:

My wife... whose waist is an hourglass

This is a superimposition of the image of an hourglass onto the image of a woman's waist by virtue of their common shape. As before, the metaphor is conceptual; it is not in the words themselves. In these cases, the locus of the metaphor is the mental image. Here, we have a mental image of an hourglass and of a woman, and we map the middle of the hourglass onto the waist of the woman... « (Lakoff & Turner 1992:89–90).

1. »Provodna« (conduit)¹¹ metafora

Lakoff *conduit* metaforu određuje kao osnovnu metaforu komunikacije. Ta metafora značenja konceptualizira kao objekte koje govornik stavlja u riječi, a riječi kao sredstva prijenosa. Jednom kad je »spremljena«, obavijest se šalje slušatelju koji uzima značenja — objekte iz sredstava za prijenos (»posuda«).

Doslovni prijevodi te metafore dovode do istovrijednih metaforičkih izraza:

a) OBAVIJEST JE OBJEKT

h. *obrađena obavijest*

e. *processed information*

b) SUSTAVI/PROGRAMI/IKONE su »spremišta«

h. *otvoriti ikonu*

e. *open an icon*

h. *izići iz Windowsa*

e. *to leave Windows*

h. *upasti u sustav*

e. *to break into a system*

c) OBAVIJEST PUTUJE PROSTOROM

h. *put podataka*

e. *data path*

2. Personifikacija¹²

Veoma je produktivna metafora i personifikacija *računalo je razumno biće* koja izaziva brojna proširenja ili kao izvorni engleski ostvaraj ili kao prijevod.

11 »A far more subtle case of how a metaphorical concept can hide an aspect of our experience can be seen in what Michael Reddy has called the 'conduit metaphor'. Reddy observes that our language about language is structured roughly by the following complex metaphor:

IDEAS (OR MEANINGS) ARE OBJECTS.

LINGUISTIC EXPRESSIONS ARE CONTAINERS.

COMMUNICATION IS SENDING.

The speaker puts ideas (objects) into words (containers) and sends them (along a conduit) to a hearer who takes the idea/object out of the word/containers. Reddy documents it with more than a hundred types of expressions in English, which he estimates account for at least 70 percent of the expressions we use for talking about language. Here are some examples...

It's difficult to *put* my ideas *into* words.« (Lakoff 1987:108).

12 »Perhaps the most obvious ontological metaphors are those where the physical object is further specified as being a person. This allows us to comprehend a wide variety of experiences with nonhuman entities in terms of human motivations, characteristics, and activities.« (Lakoff & Johnson 1980:33).

»... personifications are produced from metaphors which are not personifications by a composition of a metaphor with either another metaphor, some commonplace knowledge, or both. But such composition do not merely produce personifications of some kind or other; rather, what we know about the event in the target domain restricts the possibilities for personification.« (Lakoff & Turner 1992:76–77)

Opća metafora računalo je razumno biće izaziva brojna proširenja među kojima je temeljno: računalo i njegov korisnik razgovaraju

npr. *A Dialogue with WordPerfect* (naziv tečaja) ili

dialogue box (kućica na ekranu koja omogućuje »razgovor« s računalom).

Računalo ne mora uvijek razgovarati samo s korisnikom već može razgovarati i s drugim računalima ili pojedini dijelovi mogu međusobno razgovarati.

S obzirom na svoj (prijateljski/neprijateljski) stav prema korisniku sustav/program može biti *user-friendly* ili *user-unfriendly*?¹³, npr. *IBM nije niti je ikad bio user-friendly sistem.* (Lopina 1995:448). Naziv *user-friendly* na hrvatski se prevodi kao *udoban* (Kiš 1993:448), dok naziv *user-unfriendly* (»neudoban«) nije zabilježen. Dakle, u hrvatskom se pojavljuje preslikavanje na potpuno drukčiju domenu (udoban može biti naslonjač, a ne čovjek!).

Na nižoj je razini konceptualne općenitosti personifikacijski slogan tvrtke Apple Macintosh: *computer is a secretary working in an office.*

Metafora Apple Mac o računalu kao tajnici u uredu produktivna je i u hrvatskome nazivlju. Tajnica (računalo) otvara i zatvara dokumente, sprema ih u mape (*folder*), baca ih u smeće (*trash*), prazni smeće (*empty trash*), uređuje svoj radni stol (*desktop*) itd. Međutim računalo nije jedina tajnica već postoji npr. i *telefonska/automatska tajnica*¹⁴.

Drugi je sklop metafora o računalu kao o bolesnoj osobi. Potvrđeni su nazivi:

e. <i>virus</i>	h. <i>virus</i>
e. <i>diagnosis</i>	h. <i>dijagnoza</i>
e. <i>disinfect</i>	h. <i>dezinficirati</i>
e. <i>clinic</i>	h.?
e. <i>infected</i> (files)	h. <i>zaražene</i> (datoteke).

3. Predodžbene metafore (image metaphors)¹⁵

U engleskom računalnome nazivlju puno je predodžbenih metafora od kojih su neke trenutne¹⁶, tj. ne izazivaju daljnja proširenja (*handshake* ili *laptop*), a neke općenitije i izazivaju daljnja proširenja (*root*, *tree*). Na *laptopu* (računalu) ne može se koga ljuljati, uspavljivati itd. što se radi na krilu (*lap*). S druge strane *directory* (popis, popis datoteka, imenik, kazalo) doista nalikuje stablu.

13 Obično se kaže *not user-friendly*.

14 U razgovornom se jeziku češće kaže *sekretarica*, ali je u standardnom jeziku pravilnije *tajnica*.

15 »Not all metaphors map conceptual structures onto other conceptual structures. In addition to the metaphors that unconsciously and automatically organize our ordinary comprehension of the world by mapping concepts onto other concepts, there are also more fleeting metaphors which involve not the mapping of concepts but rather the mapping of images...« (Lakoff & Turner 1992:89).

16 »The proliferation of detail in the images limits image-mappings to highly specific causes. That is why we refer to them as 'one-shot'. We will contrast these below with image-schema mappings, where there is no rich imagistic detail. They also contrast with robust conceptual mappings such as LIFE IS A JOURNEY, where rich knowledge and rich inferential structure are mapped from the domain of journeys onto life.« (Lakoff & Turner 1992:91-92).

Postoji *root directory* (korijenski, osnovni imenik) koji se dijeli na *subdirectories* (poddirektorije, podimenike) koji su u toj metafori kao grane. Metafora *stabla* (tree) veoma je plodna jer imamo i *grane* (branches) i *korijen* (root) i *lišće* (leaves) i *šumu* (forest). Šuma je npr. u *Informatičkom rječniku* (Kiš, 1993:178) određena kao usmjereni graf koji je skup stabala; ako se iz nekog stabla ukloni njegov korijen zajedno s granama koje iz njega izlaze, dobiva se skup podstabala koja tvore šumu.

Produktivnost metafore *korijen* u hrvatskom potvrđuje i ovaj humorističan žargonski primjeri:

Sve je to OK, al je pomalo smiješno kad se nit' »korijen« ne može ulogirat.

Ma što je smiješno? Čekaj samo da se opet zasadim, pa ćeš vidjet svoje! (Lopina 1995)

Predodžbena se metafora prihvaća i u hrvatskom nazivlju kad metaforično preslikavanje ima visok stupanj ikoničnosti između izvornih i ciljnih domena.

Metafora *miš* koja označuje mali plastični dio sklopovlja priključen na računalo opća je predodžbena metafora koja je prihvaćena u hrvatskom računalnom nazivlju, vjerojatno zbog visokog stupnja izomorfizma između domena. Opća produktivnost te slike najčešće ne izaziva i proširenja. *Miš* ne jede, ne trči, ne grize, ne spava, već se naziv miš upotrebljava u rečenicama kao:

...pritisnuti lijevom tipkom miša dvaput program FILE Manager, a ne npr. protrčati mišem i gricnuti dvaput FILE Manager.

U žargonu se doduše može reći *miš mi je crkao/ crknuo*, ali se na isti način može reći i *crknuo je hard disk* ili *crknula je vešmašina*, no tu se zapravo radi o općoj MACHINES ARE PEOPLE metafori (Lakoff & Turner 1992:58).

Proširenja se općih predodžbenih metafora izbjegavaju kad se metafora osjeća kao nova (npr. *handshake*), dok se prihvaćaju ako je opća metafora prihvaćena u jeziku. Metaforički nazivi za dijelove stranice (povezani s domenom ljudskoga tijela) (*header* i *footer* — *zaglavlje* i *podnožje*) izazvali su metaforička proširenja i u nazivima za način tiskanja, s tim da je sada domeni ljudskoga tijela dodana »proširena« domena (okolni svijet). Ekstenzija metaforičnoga usmjerenja uvjetovala je nastanak engleskih naziva *portrait* i *landscape* (načini ispisivanja dokumenta):

landscape — tiskanje redaka teksta usporedno s duljom stranom papira (Kiš 1993:241)

portrait (orientation) — tiskanje redaka teksta usporedno s kraćom stranom papira. U hrvatskom nisu zabilježeni nazivi *krajolik/pejzaž* i *portret*, ali su zabilježeni pridjevni nazivi *pejzažni font*, *pejzažno usmjeravanje*, *pejzažno tiskanje*, *portretni font*, *portretno usmjeravanje* (Kiš 1993:331).

4. Metafora u prijevodu naziva

U hrvatskom jeziku najčešći su tipovi postanka naziva:

1. tvorba
 - a) izvedenica
 - b) složenica

- c) polusloženica
- d) kratica
- 2. pretvaranje općih riječi u nazive (terminologizacija)¹⁷
- 3. preuzimanje naziva iz drugih struka
- 4. posuđivanje iz drugih jezika:
 - a) iz klasičnih (grčkoga i latinskoga)
 - b) iz živih jezika
- 5. prevodenje
- 6. stvaranje višečlanih naziva. (v. Babić 1990:31–32)

Mnogi su hrvatski nazivi nastali posuđivanjem iz drugih jezika, u posljednje vrijeme najviše iz engleskoga. Na razini leksema u nazivlju su česta izravna ili prilagođena posuđivanja s prijelaznom fazom na putu prema potpunoj prilagodbi koju odlikuje kolebanje u načinu pisanja te prisutnost/odsutnost derivacijskih i fleksijskih morfema (*hardver* — *hardware*; *Windows graphical environment* — *grafičko okruženje Windowsa*, *grafičko okruženje Windowsa*).¹⁸

Neki su od posuđenih engleskih naziva nastali postupkom metaforizacije. Međutim, ako se u hrvatski preuzme engleska metafora, njezina se metaforičnost gubi. Potrebno je znati engleski da bi se otkrilo da se radi o metafori (npr. kod riječi *hardver* u hrvatskom).

Metaforika je često očita u semantičkim posuđenicama u hrvatskom (*adresa*, *miš*, *jelovnik*)¹⁹ jer su semantičke posuđenice domaće riječi koje su pod utjecajem nekog jezika dobile kakvo novo značenje.

S obzirom na odnose engleskoga i hrvatskoga naziva razlikujemo ove skupine:

- a) **METAFORA = METAFORA** (doslovan prijevod engleskoga)

Engleski se metaforični naziv zamjenjuje hrvatskim istovrijednim metaforičnim nazivom:

chimney **dimnjak** (*kovinsko kućište u obliku cijevi postavljeno iznad hladnjaka tranzistora radi boljeg odvođenja topline*)

branch **grana** (*dio između dvije susjedne točke grananja u električnoj mreži*)

17 Usp. Peti 1980–81:227.

18 V. Lopina (1995) kaže: Imenica *Windows* pojavljuje se doista u mnogo inačica: *Windows* (ne sklanja se), *Windowsi*, *Windowzi*, zatim prema američkom načinu pisanja — *Windoze*, što se opet upotrebljava u takvu, nesklonjivu obliku, ili se pak sklanja na nekoliko načina: npr. u *Windozeima*, u *Windozeama* ili pak u *Windozi* (jednina). Od toga je oblika izvedena i riječ *Windozeri*, koju je zahvaljujući dometku lakše sklanjati. U uporabi je i podrugljiv oblik *Windblows*, također preuzet iz američkoga, koji se isto tako po potrebi sklanja kao *Windblowski*. Unatoč tome što se radi o nazivu proizvoda, a nazivi se u pravilu ne prevode, u ovome se slučaju pojavljuju i prijevodi: *Prozori*, *Prozorčići*, *Okna* te čak i *turcizam* *Pendžeri*.

19 U hrvatskom je naziv *jelovnik* (engl. *menu*) potvrđen ali nije općenito prihvaćen. Češće se rabi naziv *izbornik*.

brush četkica (*kovinska ili ugljična traka ili listić koji omogućava električni kontakt s kojim drugim dijelom*)

dead band mrtvi pojas (*područje u kojemu mjerni signal nema utjecaja na odziv*)

logic bomb logička bomba (*destruktivni kod koji se nalazi u virusu; dio koda koji čini štetu ako se ostvare zadani uvjeti*)

b) METAFORA = METAFORA (reprodukcija)

Engleska je metafora u hrvatskom zamijenjena drukčijom metaforom.

Takvi su slučajevi veoma rijetki:

sleeve (doslovno rukav) **košuljica** (*zaštitni omot u koji se sprema npr. disketa; omotnica za disketu*)

c) METAFORA = NEMETAFORA (u engleskom metafora, a u hrvatskom naziv postao kojim drugim načinom)

U hrvatskom je stvoren nemetaforičan naziv za metaforičan naziv u izvornome engleskom jeziku.

Engleska riječ *hardware* znači željezarija, *hard* je tvrd, a *ware* roba, dakle doslovno tvrda roba, pa onda i trgovina tvrdom robom. Značenje koje ima engleski računalni naziv *hardware* nastalo je metaforizacijom. U hrvatskom su potvrđeni nazivi: *računalna oprema, sklopovlje, strojevina* itd. Naziv *željezarija* (koji bi bio semantička posuđenica) upotrebljava se veoma rijetko, uglavnom s humorističkim prizvukom.

Engleska riječ *bus* znači autobus. U informatičkom nazivlju (Kiš 1993:68) *bus* označuje skupinu vodiča koja služi za jednosmjernan ili dvosmjernan prijenos podataka kao i kanal ili kabel za prijenos podataka.

Očito je veza između ovoga terminološkoga značenja i općega značenja riječi *bus* metaforička. Možemo zamisliti podatke koji se autobusima voze s jednoga kraja računala na drugi. U hrvatskom su za *bus* potvrđene ove zamjene: *sabirnica, linija sabirnica, zajednički vod, zajednička linija, magistrala, tračnica, zbirnica*, a nije zabilježena zamjena *autobus*. Navest će se još nekoliko primjera u kojima engleskom metaforičkom nazivu odgovara hrvatski nemetaforički naziv:

catwhisker kontaktna opruga (*tanka savitljiva žičana elektroda kojom se ostvaruje kontakt s osjetljivom točkom poluvodičkoga kristala*)

chatter neželjeno vibriranje (spoja) (1. *smetnja uzrokovana promjenom struje pri brzom otvaranju i zatvaranju kontakta* 2. *podrhtavanje gramofonske igle u žlijebu gramofonske ploče*)

clock 1. davač ritma, proizvođač takta 2. ritamski impuls, taktni impuls (1. *a. uređaj za proizvodnju vremenske baze kojom se u prijenosnom sustavu određuje vrijeme izvršenja koje funkcije (npr. uzorkovanja)* b. *registar*)

(privremena memorija) čiji se sadržaj mijenja u pravilnim vremenskim razmacima c. uređaj za mjerenje i označivanje vremena

2. impuls stalne frekvencije koji se upotrebljava za sinkronizaciju (u digitalnom računalu) ili kao vremenska baza (u prijenosnom sustavu)

d) NEMETAFORA = METAFORA

Slučajevi kad je u hrvatskom metafora a u engleskom naziv nastao kojim drugim načinom nisu zabilježeni.

Prevođenje metafora u nazivlju može biti najslikovitiji prikaz općih težnji prevoditelja i onih koji pokušavaju stvoriti nove nazive. Usporedimo li navedene primjere, vidimo da su metafore u engleskom nazivlju češće nego u hrvatskom. Posebno se to odnosi na metafore u računalnom nazivlju²⁰, ali slično iskustvo imamo i pri prevođenju ISO normi na hrvatski jezik. Problem je uočen i u nazivlju drugih struka.²¹ Za to postoji nekoliko razloga:

1. ustroj engleskoga jezika, tj. relativno siromašne tvorbene mogućnosti
2. sociolingvistički razlozi, tj. opće okružje u kojem ti nazivi nastaju²²
3. englesko nazivlje nekih struka (npr. računalne) stabilizirano je, dok se odgovarajuće nazivlje u hrvatskom tek uvodi i usustavljuje.

Ono što se događa s metaforom u prijevodu naziva sustavno se podudara s Lakoffovim razlikovanjem podvrsta metafora.

5. Metafora u stručnim žargonima

U profesionalizmima i žargonizmima metafore (najčešće semantičke posude-nice iz engleskoga) mnogo su češće, ali se one rijetko preuzimaju u službeno nazivlje i često imaju humorističan prizvuk, npr. *međunjuška* za *interface* ili:

*Jamačno se može braniti i bez mene, ali umrla mu je mamaploča *moj*
modem više nije kod njega,...*²³

(Lopina)

20 Usporedi M. Mihaljević, 1993, Odabir korpusa 8–10 i 178–179.

21 Usp. npr. analizu lingvističkih naziva *feeding* i *bleeding* u Mihaljević, Šarić 1995.

22 Da bismo oprimjerile to okružje, navest ćemo jedan primjer zabilježen na INTERNET-ovoj mreži:

Linguistic Association of Great Britain navodi ovaj primjer popunjavanja formulara za skup:

(naslov) Optimality and Klingon Vowel Shift

(govornik) Clark Kent

(ustanova) Department of Astrology, Eastern Mars University. (Clark Kent je Supermen, a Klingon (klingonski?) izmišljeni je jezik iz serije Startrack (Zvezdane staze).

Teško bismo mogli zamisliti sličan formular za prijavu na koji hrvatski znanstveni skup

23 Prijevod engleskog naziva *motherboard*.

6. Zaključak

Prema analiziranim primjerima možemo zaključiti da je metafora u engleskom češći način postanka naziva nego u hrvatskom. To se posebno odnosi na računalno nazivlje gdje je englesko nazivlje (i brojne metafore u njemu) prilično stabilno (što ne znači da se stalno ne uvode novi nazivi, često postupkom metaforizacije) i tu su metafore već prihvaćene. Hrvatsko se računalno nazivlje tek izgrađuje pa i one metafore koje se u njemu pojavljuju često zvuče čudno i neprihvatljivo. Stoga mnogim engleskim metaforičkim nazivima u hrvatskom odgovaraju nemetaforički nazivi. To se posebno odnosi na predodžbene metafore koje se u hrvatskom znanstvenom nazivlju teže prihvaćaju. Konvencionalne se metafore češće prenose i u hrvatsko nazivlje od predodžbenih. Predodžbene metafore, osobito trenutne metafore, izazivaju bojazan od čudnoga (ili smiješnoga) prizvuka, dok su konvencionalne metafore duboko ukorijenjene u opće iskustvo pa se njihovo prenošenje prirodno nameće. Mnoge semantičke posuđenice rezultat su preuzimanja ekstenzija konvencionalnih metafora. Metafore su u hrvatskom češće u stručnom žargonu nego u znanstvenom nazivlju, vjerojatno stoga što je u žargonu prizvuk čudnoga i smiješnoga poželjan.

Izvori

- Grundler, D. 1982. *Rječnik pojmova iz područja mikroprocesora*, u knjizi *Uvod u mikroprocesore*. Zagreb
- Kiš, M. Buljan, J. Vuković, S. Anić, O. 1993. *Englesko-hrvatski informatički rječnik*. Školska knjiga. Zagreb
- Laszló, B. 1993. *Pabirci redničkoga i obavjestničkoga pojmovlja oko razumnih sustava*, U knjizi *Obrađa jezika i prikaz znanja*, Zavod za informacijske studije
- Lopina, V. *Grada prikupljena na mreži* (radni materijal)
- Maćešić, N. 1986. *Leksikon računarskih pojmova*. Vjesnikova pres agencija. Zagreb
- Računarski rječnik*. 1990. Englesko-hrvatski, hrvatsko-engleski. Naprijed. Zagreb
- Šiljak, A. Lončarek, D. 1993. *Informatički rječnik*. Varteks. Varaždin
- Štambuk, A. (i dr.) 1991. *Rječnik elektronike: englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski*. Logos. Split
- Štambuk, A. (i dr.) *Objasnidbeni elektronički rječnik* (radni materijal)
- Turk, S. 1984. (i dr.) *Obrada podataka i programiranje*. Biblioteka tehničkih rječnika. Tehnička knjiga. Zagreb
- Vojvoda, S. *Hrvatsko-engleski informatički rječnik* (radni materijal)

Literatura

- Babić, S. 1990. *Postanak novih naziva*. Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Zbornik Međunarodnog slavističkog centra u Beogradu
- Dagut, M. B. 1976. *Can 'metaphor' be translated*, BABEL XXII/1
- Johnson, M. 1981. *Philosophical Perspectives on Metaphor*, Mineapolis: University of Minnesota Press
- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Reason and Imagination*, University of Chicago Press
- Lakoff, G. i M. Johnson 1980. *Metaphors we Live By*, University of Chicago Press

- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press
- Lakoff, G. i M. Turner 1992². *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. University of Chicago Press
- Lopina, V. 1995. *Engleske posuđenice i prevedenice u hrvatskom redničkom nazivlju*. Referat na Prvom hrvatskom slavističkom kongresu u Puli
- Mihaljević, M. 1993. *Hrvatsko računalno nazivlje*. Hrvatska sveučilišna naklada
- Mihaljević, M. i Lj. Šarić 1995. *Hrvatske istovrijednice stranih naziva*. Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 21
- Muhvić-Dimanovski, V. 1988. *Prevedenice iz engleskog, njemačkog i francuskog u hrvatskom književnom jeziku: doktorska disertacija*
- Peti, M. 1980–1981. *Terminologizacija*. Rasprave Zavoda za jezik 6–7
- Samardžija, M. 1995. *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb
- Stamać, A. 1983². *Teorija metafore*. Biblioteka Znaci. mala edicija. knjiga 3. Zagreb
- Škarić, I. 1983. *Hardware je zapravo željezarija*. Jezik 30/40
- Tabakowska, E. 1994. *Polish Translation of English Technical Terms* u knjizi *Current Approaches to the Lexicon*. Berlin
- Zergollern-Miletić, L. 1995. *Metaforičko izražavanje u hrvatskom novinskom jeziku*. Referat na Prvom hrvatskom slavističkom kongresu u Puli
- Žic Fuchs, M. 1991. *Metafora kao odraz kulture*. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb
- Žic Fuchs, M. 1992–1993. *Konvencionalne i pjesničke metafore*. Filologija 20–21

Metaphorization as a Means of Term Formation in English and Croatian

The authors analyze possible approaches to metaphorization. They analyze different types of metaphors in English and Croatian terminology (especially the terminology of computer science). They try to explain the role of metaphorization as a means of term-formation in English and in Croatian.